

Tuloerot kasvavat Suomessa

Matti Tuomala

Onko tuloerojen kasvu väistämätöntä? Kasvattavatko teknologinen muutos ja globalisoituminen vääjäämättä tuloeroja jatkossakin? Heijastaako tuloerojen kasvu kunakin aikakautena vallassa olevien poliittisten voimien arvostuksia? Viimeaikainen tutkimus näyttäisi osoittavan, että tasaisempi tulojako suosisi talouskasvua.

Ns. Kuznetsin hypoteesi ennustaa, että teollistumisen alkuvaiheen tuloerojen kasvua seuraa tulojaon tasoittuminen. Näin ei kuitenkaan näytä käyneen. Tulojaon tasoittuminen pysähtyi monissa kehittyneissä maissa 1980-luvulla. Sen jälkeen tuloerot kääntyivät enemmän tai vähemmän voimakkaaseen nousuun. Suomi näytti aluksi olevan poikkeus tässä kehityksessä. Meillä tuloerojen tasoittuminen jatkui vielä 1990-luvun alkuun asti. Vuonna 1990 Suomen tuloerot olivat pienimmät OECD-maissa kansainvälisen vertailututkimuksen mukaan (*Atkinson et al* 1995). [1]

Syvämmän laman väistyttyä 1990-luvun puolivälin jälkeen tuloerot kuitenkin kääntyivät Suomessa jyrkkään kasvuun. Samalla keskimääräiset reaalitytulot kasvoivat merkittävästi. Ylempien tuloluokkien tulot kasvoivat selvästi voimakkaammin kuin keskimääräiset tulot. Sen sijaan 0-luokat, erityisesti työttömät kotitaloudet eivät päässeet osallisiksi kasvun hedelmistä. Heidän reaalitytulonsa itse asiassa laskivat.

Mikä selittää tuloeroissa tapahtuneen käänteen? Miten tähän kehitykseen tulisi suhtautua? Voidaanko siihen politiikan keinoin vaikuttaa? Ennen kuin yritämme vastata näihin kysymyksiin tarkastellaan kuvion 1 avulla tuloerojen kehityksen keskeisiä piirteitä vuodesta 1966 vuoteen 1998.

Kuvio 1

Tuohon ajanjaksoon ajoittuu melkoinen myllerrys suomalaisessa yhteiskunnassa. Kuvio esittää Gini-kertoimet kolmelle eri tulokäsitteelle: 1) *Tuotannontekijätulot*, jotka koostuvat palkka-, yrittäjä- ja pääomatuloista, 2) kun näihin lisätään saadut tulonsiirrot, kuten eläkkeet, työttömyyskorvaukset jne., päädytään *bruttotuloihin*, 3) kun edelleen vähennetään maksetut tuloerot ja sosiaaliturvamaksut ollaan *käytettävissä olevissa tuloissa*.

Gini-kerroin on tulojakotutkimuksessa eniten käytetty mittari. Se normeerataan tavallisesti nollan ja 100 (%) välille. Jos tuloeroja ei ole lainkaan, kerroin saa arvon nolla. Mitä suuremmat tuloerot ovat sitä suuremman arvon Gini-kerroin saa. Vuodesta 1990 lähtien Gini-kertoimet on laskettu Tulonjakotilasto-aineistosta ja sitä edeltävät kertoimet perustuvat Kotitaloustiedustelu-aineistoon.

Viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana tuloerojen kehityksessä erottuu kolme ajanjaksoa. Vuodesta 1966 vuoteen 1976 tulojako tasoittui melkoisesti. Sekä käytettävissä olevien tulojen että bruttotulojen Gini-kertoimet laskivat selvästi. Seuraavana jaksone tuloerot pysyivät lähes muuttumattomina, kunnes 1990-luvun puolessa välissä tapahtui trendin kääntymisen. Tuotannontekijätulojen Gini-kertoimet taas ovat nousseet vuodesta 1976 lähtien. Kuvioista voi myös päätellä tulonsiirtojen ja suorien verojen tuloja uudelleen jakavat vaikutukset. Siirtyminen ylimmältä käyrältä keskimmaiselle kuvaa tulonsiirtojen vaikutusta. Havaitaan, että niillä on ollut voimakas tuloja uudelleen jakava rooli. Havaitaan myös, että 1990-luvun puolen välin jälkeen tuo vaikutus on selvästi pienentynyt. Suorien verojen tulojakovaikutus näkyy siirryttäessä keskimmaiselta käyrältä alimmalle. Itse asiassa on hyvin todennäköistä, että tuloerot ovat kasvaneet vieläkin enemmän kuin kuviomme kertoo.

Käytettävissä olevien tulojen Gini-kertoimessa välillisten verojen vaikutusta ei kuviossa ole otettu huomioon. Viimeisimmästä välilliset verot huomioon ottavasta tutkimuksesta (*Riihelä-Sullström* 1996) tiedämme, että välilliset verot lisäsivät tuloeroja vuonna 1990. Hyödykkeiden ja palveluiden (välillinen) verotus on puolestaan 1990-luvulla muuttunut ankarammaksi vuoden 1994 ALV-reformin seurauksena. Julkisesti tarjottujen hyödykkeiden kuten

terveydenhoidon, koulutuksen ja erilaisten sosiaalipalveluiden vaikutus ei myöskään näy kuvion Gini-kertoimissa. Näidenkin osalta sekä leikkaus- että hintapolitiikka antaa aiheen epäillä niiden kohdistuneen kaikkein voimakkaimmin tulonjakautumisen alapäähän.

Miksi tuloerot ovat kääntyneet kasvuun?

Miksi pitkään jatkunut tuloerojen tasoittuminen kääntyi 1990-luvulla tuloerojen kasvuun? Työttömyyden valtaisa kasvu viime vuosikymmenen alkupuolella on väistämättä seikka, joka tulee ensimmäisenä epäiltyjen joukkoon. Työttömyyden seurauksena työn osuus tulonlähteenä putosi merkittävästi 1990-luvun alkupuolella. Itse asiassa työn tärkeys toimeentulon antajana on tasaisesti vähentynyt viimeisen neljän vuosikymmenen aikana. Dramaattisin muutos ajoittuu vuosien 1990 ja 1994 välille. Silloin ansiotulojen osuus bruttotuloista (veroja edeltävä tulo) putosi työttömyyden seuraamuksena 75 prosentista 60 prosenttiin. Tällaisen siirtymän seuraamukset riippuvat tietysti niiden jakautumisesta väestön keskuudessa. Onko ansiotulojen lasku levittäytynyt suhteellisesti samansuuruisena kaikkiin väestöryhmiin? Tilastoaineiston mukaan näin ei ole käynyt.

Usein ehkä kuvitellaan, että työttömyyden voimakas kasvu lisäisi tuloeroja. Asia ei kuitenkaan ole välttämättä näin suoraviivainen: työttömien osuuden kasvu pudottaa myös keskimääräistä tuloa. Suomessa tuloerot ovat pienemmät työttömien kotitalouksien keskuudessa kuin työssä olevien kotitalouksien joukossa. Näin työttömien ryhmän kasvu voi pienentää koko talouden tuloeroja.

Laman alkuvaiheessa näyttää käyneen juuri näin. Tilastokeskuksen tulonjakotilasto-aineiston avulla on tutkittu (Riihelä, Sullström ja Tuomala 2000) [2] työttömyyden ja sitä kautta ansiotulojen osuuden laskun vaikutuksia tulonjakoon. Tutkimuksessa kotitaloudet jaettiin kahteen ryhmään. Ryhmä 1 koostuu kotitalouksista, joissa eniten ansaitseva henkilö on työllinen. Ryhmä 2 taas koostuu pääasiassa kotitalouksista, joissa eniten ansaitseva henkilö on joko työtön (hän on ollut vuoden aikana pitempään kuin 6 kuukautta työttömänä [3]) tai on eläkeläinen. Työttömyyden kasvun rajuutta kuvaa se, että ryhmän 1 väestöosuus oli pudonnut vuonna 1994 55 prosenttiin vuoden 1990 67 prosentin lukemasta. Eläkeläiskotitalouksien väestöosuus pysyi tällä ajanjaksolla likipitään muuttumattomana.

Miten tuloerot sitten poikkeavat näiden ryhmien välillä? Ehkä hieman yllättäen tuloerot osoittautuivat suuremmiksi ryhmässä 2 kuin työllisten kotitalouksien keskuudessa. Poliittisessa retorikassa eläkeläiset esiintyvät yhtenä homogeenisena ryhmänä. Kuitenkin edellä mainittu kummallisuus selittyy juuri eläkeläisten suurilla tuloeroilla. Pääomatulojen merkittävä osuus eläkeläisten tuloissa taas selittää pitkälti miksi näin on.

Erot näiden ryhmien kesken pysyivät 1990-luvulla melko vakaina. Merkittävä muutos ajoittuu jakson loppuhetkeen. Vuodesta 1997 vuoteen 1998 ero kasvoi siten, että ei-työssä käyvien kotitalouksien keskuudessa tuloerot kasvoivat enemmän kuin työssä olevien kotitalouksien kesken. On toki muitakin tapoja jakaa väestö erilaisiin, entistä pienempiin ryhmiin. Tällainen menettely paljastaa lisää tulonjaon takana olevia tekijöitä. Mielenkiintoiseksi johtopäätökseksi osoittautuu, että riippumatta siitä, käytetäänkö kahden tai sitä useamman luokan ryhmittelyä, ryhmien sisäiset tuloerot dominoivat ryhmien välisiä eroja.

Kuvio 2

Kuviossa 2 on kuvattu miten eri sosioekonomisten luokkien keskimääräiset reaalitytulot [4] ovat kehittyneet 1990-luvulla. Se paljastaa varsin koruttomasti, että työttömien kotitalouksien keskimääräiset reaalitytulot ovat laskeneet vuodesta 1991 lähtien. Erityisesti vuosikymmenen puolenvälin jälkeen muut ryhmät ovat jakaneet kasvun hedelmät.

Korkeana pysytellyt työttömyys ei kuitenkaan näytä selittävän kuin pienen osan tuloerojen kasvua. Työttömyydellä on ollut muita vakavia seuraamuksia. Kuten jo kuvio 2 vihjaa, työttömyys on ennen muuta lisännyt köyhyyttä. Köyhyyden mittaaminen on aivan oma ja paljon pohdittu alueensa. Yksinkertaisimpia köyhyyden tai suhteellisen köyhyyden mittareita on ns. nuppiluku-mittari, joka kertoo kuinka paljon on

ihmisiä tai kotitalouksia, joiden tulot jäävät tietyn tuloajan eli köyhyysrajan alapuolelle. Usein köyhyysrajana käytetään kunkin vuoden mediaanitulon puolikasta. Näin mitattuna köyhyys on Suomessa jatkuvasti kasvanut vuodesta 1994 lähtien [5]. Tärkein syy köyhyyden kasvuun on työttömyys, joka ilmenee siitä, että työttömien osuus köyhyysrajan alapuolella olevista kotitalouksista on voimakkaimmin kasvanut .

Vaikka ansiotulojen osuus on laskenut, ovat ne edelleenkin merkittävin tulo lähde. Useissa maissa, joissa tuloerot ovat kasvaneet viime aikoina, ansiotulojen erot ovat olleet keskeisin syy. Näin ei näytä olevan Suomen tapauksessa. Tästä syystä on tärkeää tarkastella eri tulonsaajaryhmien tulo lähteitä ja niissä tapahtunutta kehitystä tarkemmin.

Tuloerojen mittaamisessa voidaan mittoja myös hajottaa tulolähteiden suhteen. Tällöin voimme päätellä, mikä osuus kullakin tulolähteellä on kokonaistuloeroihin. Yhdistämällä tämä tieto eri tulonsaajaryhmien erilaisten tulojen kuten palkka-, pääomatulojen ja saatujen tulonsiirtojen määrään voimme paremmin hahmottaa tuloerojen kehitystä. Tietyn tulolähteen vaikutus kokonaistuloeroihin riippuu kolmesta tekijästä: tulolähteen ja kokonaistulon korrelaatiosta, tulolähteen osuudesta kokonaistulosta ja siitä miten epätasaisesti tarkasteltava tulolähde on jakautunut väestön keskuudessa.

Ansiotulot olivat vuoteen 1997 asti merkittävin kokonaistuloeroihin vaikuttanut tulo lähde. Vuonna 1998 ansiotulojen ykköstilan ottivat pääomatulot. Pääomatulot ovat aina olleet voimakkaasti keskittyneitä ja näin ollen muutokset, jotka lisäävät pääomatulojen osuutta kasvattavat tuloeroja. Pääomatulojen vaikutus tuloerojen kasvuun on lisääntynyt läpi 1990-luvun, mutta erityisen voimakkaasti vuoden 1993 jälkeen. Pääomatulojen osuus käytettävissä olevista tuloista on noussut vuoden 1990 6,6 prosentista vuoden 1998 15,1 prosenttiin. Pääomatulon ja kokonaistulon (käytettävissä oleva tulo) korrelaatio on kasvanut; pääomatulot ovat entisestään keskittyneet suurituloisille.

Eriyksen merkittävä rooli pääomatulojen kasvulla on ollut niissä kotitalouksissa, joissa perheen eniten ansaitseva henkilö on yrittäjä. Pääomatulojen tulo-osuus yrittäjäkotitalouksilla nousi vuoden 1990 10 prosentista vuoden 1998 38 prosenttiin [6]. Mikä saattaisi selittää tällaisen kehityksen? Viime vuosina yritysten osingonjakomahdollisuudet ovat olleet varsin suosiolliset. Samalla se on merkinnyt pääomatulojen osuuden kasvua ansiotulojen kustannuksella. 1990-luvulla ehkä tärkein tähän ja erityisesti pörssin menestykseen vaikuttanut tekijä sekä Suomessa että muualla on ollut varallisuuden ennenaikemätön siirtyminen pörssiosakkeisiin. Vuoden 1993 veroreformilla on vääjäämättä ollut oma vaikutuksensa tähän kehitykseen. Silloinhan Suomessa ja muissa Pohjoismaissa verokilpailun pelottamina omaksuttiin ns. eriytetty tuloverojärjestelmä, jossa pääomatuloa verotettiin saman suhteellisen veroprosentin mukaan. Muihin tuloihin sovelletaan edelleen progressiivista asteikkoa.

Keskeinen kritiikki on kohdistunut ansiotulon ja pääomatulon erottelun hankaluuksiin erityisesti yksityisliikkeiden ja henkilöyhtiöiden kohdalla. Tämä on hallinnollisesti hankala, ja lisäksi se houkuttelee siirtämään korkeamman veroasteen ansiotuloa alhaisemmalle pääomatulojen veroasteelle. Tätä ongelmaa on Suomessa kärjistänyt se, että pääomatulojen veroprosentti on selvästi alhaisempi kuin tuloveron korkeimmat rajaverot. Aluksi se oli 25 % kuten myös yhtiöveroaste. Yhtiöverotuksessa tuloksentasauskeinoja vähennettiin. Efektiviisen yhtiöveroprosentin nousu pääomasijoituksiin verrattuna nosti pidätetyillä voittovaroilla tehtyjen investointien tuottovaatimuksia. Tämän seurauksena osingonjako tehtiin investointeja houkuttelevammaksi. Kritiikin empiirisenä tukena voi pitää sitä, että yrittäjätulojen osuuden trendi on ollut laskeva 1993 lähtien samaan aikaan kun muiden tulolajien ja erityisesti pääomatulojen osuus on noussut.

Ansiotuloerot ja teknologinen muutos

Suomessa - toisin kuin monissa muissa maissa - tuloerojen kasvu ei näy johtuvan ansiotulojen erojen kasvusta kuin pieneltä osin. Meilläkin suosittuna tuloerojen kasvun selityksenä pidetään koulutettua työvoimaa suosivaa teknologiaa. Koulutetun työvoiman kysynnän kasvu lisää palkkaeroja vähemmän koulutettujen tappioksi. Erilaisten minimipalkkajärjestelmien nähdään entisestään heikentävän vähemmän koulutetun työvoiman tilannetta kehittyneissä maissa, koska palkkoja estetään laskemasta. Tällöin seurauksena on työttömyyttä. Tunnetuimpia tämän näkemyksen

esittäjä on ollut Paul Krugman. Hän väittää samalla yksinkertaisella mallilla pystyttävän selittämään sekä tuloerojen voimakasta kasvua Yhdysvalloissa että työttömyyden nousua Euroopassa.

Jotkut kytkevät tähän myös lisätekijänä kansainvälisen kaupan kehittyneiden ja kehitysmaiden välillä. Tämän näkemyksen mukaan kehitysmaat runsaine työvoimareserveineen vievät kansainvälisen kaupan kasvun myötä työpaikat kehittyneiden maiden minimipalkan rajoittamilta vähemmän koulutetuilta. Tony Atkinson kritisoi tätä näkemystä sekä teoreettisista heikkouksista että empiirisen näytön puutteesta. Atkinson (2000) kutsuu em. päättelyä osittais/osittaisasapainotarinaksi. Se ei sano mitään työmarkkinoiden ja pääomamarkkinoiden keskinäisistä kytkennöistä. Keskittyessään työmarkkinoihin se ei myöskään kerro paljonkaan tarjonnasta.

Ravi Kanbur ja Nora Lustig (1999) epäilevät puolestaan em. näkemystä empiiristen havaintojen perusteella. He havaitsivat että suuresti toisistaan poikkeavissa maissa, kuten esimerkiksi Intiassa, Japanissa, Kolumbiassa, Marokossa ja Ruotsissa, tuloerot pysyivät 1980- ja 1990-luvuilla lähes muuttumattomina. Bangladeshin, Kanadan, Hondurasin, Ranskan ja Tunisian kaltaisissa maissa tuloerot jopa kaventuivat.

Tulonsiirrot ja verot tulon uudelleenjakajina

Kuten kuvio 1 osoittaa, tulonsiirrot ja verot muuttavat merkittäväällä tavalla tuloeroja. Tuntuisi luonteelta arvioida verojen ja tulonsiirtojen tulojakovaikutusta laskemalla vuosittain kunkin kotitalouden saamat tulonsiirrot ja sen maksamat verot ja tämän jälkeen katsoa, miten ne ovat muuttuneet vuosittain. Tämä menettely ei ole kuitenkaan ongelmaton. Se ei pysty erottamaan vero- ja tulonsiirtojen rakenteessa tapahtuneita muutoksia veroja ja tulonsiirtoja edeltävän tulojakouman muutoksista.

Vaihtoehtoinen tapa verrata tulonsiirtojen ja veron aiheuttamia muutoksia esimerkiksi vuosien 1990 ja 1998 välillä olisi se, että sovellettaisiin vuoden 1990 vero- ja tulonsiirtojärjestelmää vuoden 1998 tulojakoumaan. Tähän menettelyyn liittyy puolestaan se vaikeus, että loppuun asti vietynä tulisi selvittää kaikki käyttäytymisvaikutukset vanhan järjestelmän käyttöönotosta. Tämä ei ole helppoa. Toiseksi vanhan järjestelmän konstruointi ei ole myöskään helppoa. Tästä syystä esimerkiksi em. tutkimuksessa (Riihelä, Sullström, Tuomala 2000) tyydyttiin vuosittain saatuihin tulonsiirtoihin ja maksettuihin suoriin veroihin. Uudelleenjakovaikutuksia mittasimme tulolähteiden mukaisen variaatiokertoimen neljän hajottamisen avulla. Tällöin tulolähteinä ovat siis tulonsiirrot, niistä merkittävimpinä eläkkeet ja työttömyyskorvaukset, ja maksetut verot ja sosiaaliturvamaksut. Jälkimmäiset luonnollisesti tulevat mukaan miinusmerkkisinä. Tulokset osoittavat näiden erien suhteellisen merkityksen tulojen uudelleenjaossa vähentyneen 1990-luvun puolen välin jälkeen. Olisiko tästä pääteltävä, että harjoitettu politiikka on lisännyt tuloeroja?

Kysymykseen vastaamista vaikeuttaa se, että olisi kyettävä erottamaan verojen ja tulonsiirtojen automaattinen vaikutus bruttotuloihin niistä vaikutuksista jotka tulevat veroja ja tulonsiirtoja koskevista poliittikkamuutoksista. Esimerkiksi työttömyyskorvausjärjestelmä lieventää työttömyyden kasvaessa tuloerojen kasvua. Toisaalta korvausten tasoon ja ehtoihin suoraan puuttamalla vaikutetaan tuloeroihin. Julkisen sektorin budjetti sisältää useita automaattisia mekanismeja. Progressiivinen tuloverotus on ehkä tunnetuin esimerkki. Tulonsiirtojen uudelleenjakovaikutus on siis selvästi vähentynyt 1990-luvun puolen välin jälkeen tulonsiirtojen leikkausten vuoksi. Virallisen perustelun mukaan leikkauksiin ajaututtiin taloudellisesta pakosta. Oliko pelkästään näin? Vai kävikö niin, että työssäkävien altruismi väheni siinä vaiheessa, kun he huomasivat työttömyysriskin vähentyneen omalla kohdallaan? He ikään kuin edustajien välityksellä irtisanoutuivat 'vakuutus sopimuksesta'. Vai alkoi hallitus uskoa työttömyyden olevan luonteeltaan enemmän vapaaehtoista? Valtionvarainministeriön esille nostama työttömyyskorvausjärjestelmän muutosesitys näyttäisi heijastavan tällaista näkemystä. Miten tuosta näkökulmasta voisi ymmärtää kuvion 2?

Miten tuloerojen kasvuun suhtaudutaan?

Eettisiä näkemyksiä tuloerojen suotavuudesta on toki runsaasti. Niitä on tavallisilla kansalaisilla, mutta myös

oikeudenmukaisuusteorioiden kirjo on melkoinen. Voidaan esimerkiksi filosofi Robert Nozickin tavoin väittää, että henkilöiden nauttimiin tuloihin kunakin hetkenä ja niin muodoin tulojakaumaan väestön keskuudessa ei liity mitään mielenkiintoista eettistä sisältöä. Jos tulojakaumaan on päädytty vapaasti toimivien markkinoiden kautta tai vapaaehtoisin sopimuksiin perustuen, Nozickin mukaan näin saavutetulla tulojakaumalla ei ole eettistä mielenkiintoa. Toisin sanoen, jos prosessi on reilu tai oikeudenmukainen Nozickin esittämässä mielessä, toteutuneella tulojaolla ei ole enää eettistä mielenkiintoa. On selvää, että kaikki uudelleenjako, joka tapahtuu julkisen sektorin toimesta ei sovi yllä olevaan libertaristiseen kuvaan. Rikkomatta yhtäkään Nozickin oikeudenmukaiselle (reilulle) prosessille asettamaa ehtoa on mahdollista päätyä vaikkapa suureen nälänhätään. Tuntuu mahdolliselta ajatella, että Nozickin libertaristinen teoria - omaksuessaan hyvin ahtaan kuvan inhimillisestä hyvinvoinnista - voisi tarjota riittävää yleistä oikeudenmukaisuusteoriaa saatikka teoriaa tuloerojen oikeudenmukaisuuden analysoimiseksi.

Kuvitellaan tilanne, jossa tietyn ryhmän tulot pysyvät reaalisesti ennallaan ja jossa muut ryhmät kasvattavat omaa osuuttaan. Olisimmeko valmiit pitämään tällaista tuloerojen kasvua eettisesti hyväksyttävänä? Nozick hyväksyisi sen, jos kaikki reilun vaihdon ehdot on toteutettu. Kaikki ne, jotka hyväksyvät Pareto-periaatteen ainoaksi eettiseksi ohjeeksi, eivät tietenkään näe mitään pahaa tällaisissa tuloerojen muutoksissa. Moni meistä ei olisi valmis hyväksymään politiikkaa, jonka seurauksena rikkaimpien henkilöiden tulot tai varallisuus moninkertaistuvat muiden tulojen pysyessä ennallaan. Ehkä historian tunnetuin paretolaisen näkemyksen kiistäjä on ollut Platon. Kenenkään varallisuus ei Platonin mukaan saisi olla neljää kertaa suurempi kuin köyhimmän yhteiskunnan jäsenen. Muussa tapauksessa yhteiskunnan vakaus voisi järkkäytyä. Suomalaisessakin tulojakokeskustelussa voi nähdä piirteitä jonkinlaisesta paretolaisen näkemyksen hyväksynnästä. Tuloerojen kasvua on näet tulkittu siten, että suurempituloisten tulojen kasvu ei ole tapahtunut kenenkään kustannuksella. Vaikka hyväksyisikin tällaisen eettisen näkemyksen, ongelmaksi jää se, että tämä väite ei pidä empiirisesti paikkaansa.

Taloustieteen normatiivisessa tutkimuksessa, ennen kaikkea optimaalisen verotuksen teoriassa (ks *Tuomala* 1997), keskeiset taustalla olevat eettiset teoriat ovat utilitarismi ja John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria. Vaikka ne ovat monelta osin erilaisia, niillä on kuitenkin sama keskeinen lähtökohta, ns. asett egalitarismi, jossa ihmisen ominaisuudet, taidot, kyvyt tms. oletetaan yhteiseksi omaisuudeksi. Oikeudenmukaisuusperiaatteessa on kysymys sopimuksesta, joka sanoo, miten yhteistä omaisuutta olevien taitojen jakaumasta saadut hyödyt jaetaan ihmisten kesken.

Keskeinen kysymys oikeudenmukaisuusteorioissa on se, minkä suhteen ihmisen etu tulisi määritellä. Onko se hyöty kuten utilitarismissa, perushyödyke kuten Rawlsilla vai joku muu? Amartya Senin mukaan oikea tapa määritellä ihmisen etu ei ole hyöty, eikä hyödykkeet ja niiden ominaisuudet, vaan seikka, jota hän kutsuu ihmisen kyvyksi toimia (*capability to function*). Ehkä konkreettisempi tapa kuvata Senin 'capability'-käsitettä on tulkita se jonkinlaisena suhteena henkilön tulo ja hänen tarpeidensa välillä: mitä hän pystyy tekemään, kun hänen tarpeensa tiedetään. Tältä pohjalta on ymmärrettävissä Senin kritiikki siitä, että liiallinen keskittyminen tuloeroihin tai tulojen mukaiseen eriarvoisuuteen on lisännyt yhteiskunnallista ja poliittista suurtyöttömyyden sietokykyä. Laajemmasta taloudellisen eriarvoisuuden näkökulmasta suurtyöttömyys näyttäytyisi toisella tavalla.

Miten tuloerojen suotavuuteen tulisi suhtautua talouden menestymisen näkökulmasta? Ovatko tuloerot ja talouden kasvu toisistaan riippuvia? Ovatko ne toisiaan korvaavia vai toisiaan täydentäviä? Alussa mainitun Kuznetsin hypoteesin mukaan riippuvuus noudattaa kumollaan olevaa u-kirjainta. Kasvu ja tuloerot ovat aluksi toisiaan korvaavia; ja kääntopisteen jälkeen ne muuttuvat toisiaan täydentäviksi. Empiirinen näyttö Kuznetsin hypoteesille on tosin hiipunut vuosien varrella. Talouden kasvun ja tuloerojen tutkimus pysyttelivät pitkään erillään toisistaan. Reilu vuosikymmen sitten kiinnostus talouden kasvun ja tuloerojen riippuvuuteen heräsi uudelleen. Enemmistö empiirisestä tutkimuksesta näyttää saavan negatiivisen korrelaation tuloerojen ja kasvun välille. Toisin sanoen tasaisempi tulojako suosisi talouskasvua. Aihepiirin tutkimus on edelleenkin käynnissä. Viimeaikainen tutkimus on erityisesti korostanut poliittisen

talouden roolia etsittäessä yhteyttä tulojaon ja talouden menestyksen välillä. Julkisilla menoilla ja julkisen sektorin uudelleenjakopoliitilla on myös tärkeä rooli tässä tutkimuksessa (ks. *Tanninen* 2000)

Onko jotakin tehtävissä?

Onko tuloerojen kasvu väistämätöntä? Kasvattavatko teknologinen muutos ja globalisoituminen vääjäämättä tuloeroja jatkossakin? Heijastaako tuloerojen kasvu kunakin aikakautena vallassa olevien poliittisten voimien arvostuksia?

Atkinson (1999) löytää WIDER-luennoissaan kehittyneiden maiden erilaisten tuloerojen kehityksen taustalta sekä erilaista julkisen vallan uudelleenjakopoliittikkaa että sosiaalisten voimien roolia palkkapolitiikassa.. Kuten jo edellä todettiin hän kritisoi yksinkertaisia teknologia - ja ulkomaankauppaselityksiä. Näissä selityksissä tuloerot ja niiden kehitys nähdään pelkästään kysynnän ja tarjonnan lopputuloksena. Konventiot ja sosiaaliset normit - ylipäänsä sosiaaliset voimat - eivät saa mitään roolia kysyntä/tarjontatarinassa. Perustaen taloustieteen tukoksiin hän argumentoi sen puolesta, että kysyntä ja tarjonta asettavat tietyt rajat palkkaeroille. Sosiaaliset voimat, kuten palkkaneuvottelut, määräävät mihin palkkaerot asettuvat noiden rajojen sisällä.

Tutkimukset (*Atkinson* 1998) näyttäisivät antavan empiiristä tukea sosiaalisten voimien merkityksestä. 1980-luvulla ja 1990-luvun alkupuolella Gini-kerroin oli noussut niissä OECD-maissa, joissa hallitus koostui keskusta-oikeisto puolueista tai pelkästään oikeistosta. Gini-kerroin oli taas laskenut maissa, joissa hallitukset koostuivat joko keskustan ja sosialidemokraattien koalitiosta tai pelkästään sosialidemokraateista. Avoimeksi jää vielä kysymys miten painon kausaalisuhde kulkee? Valitaanko maissa, joissa on vallalla egalitarisemmat sosiaaliset normit, vasemmistolaisemmat hallitukset? Alkavatko tuloerot kasvaa oikeistohallitusten tultua valtaan, koska niiden johtajat eivät pane painoa taloudelliselle tasa-arvolle? Suomen kannalta OECD-maiden kokemuksista oppimista hankaloittaa se, että mikään edellä olevista hallituskoalitioiden permutaatioista ei satu Suomen tapaukseen.

VIITTEET

[1] Ks. myös Jäntti.

[2] Ks. myös Suoniemi (1999a, 1999b). Riihelä-Sullström-Tuomala -tutkimuksen tavoin Suoniemen tutkimus kuuluu osaksi samaa Suomen Akatemian lama-ohjelman projektia.

[3] Tulonjakotilaston perusteella arvioituna tällaisia kotitalouksia oli Suomessa noin 160 000. Niissä oli henkilöitä lähes 300 000.

[4] Tulo kuviossa 2 samoin kuin kuviossa 1 on ns. ekvivalenttitulo, joka yhdenmukaistaa rakenteeltaan erilaiset kotitaloudet.

[5] Kehittyneemmät köyhyysmitat todistavat myös samaa.

[6] Tilastokäytäntöjen muutokset vääristävät jonkin verran vuoden 1993 ja ehkä myös 1994 lukuja.

KIRJALLISUUTTA

Atkinson, A. B., T. M. Smeeding ja L. Rainwater (1995): *Income distribution in the OECD-countries, The evidence from the Luxembourg Income Studies. Social Policy Studies*, 18. OECD, Paris.

Atkinson, A. B. (1999): *Is Rising Income Inequality Inevitable? A Critique of the Transatlantic Consensus, WIDER Annual Lectures 3*

Atkinson, A. B. (1998): *Equity Issues in a Globalizing World: the Experience of the OECD Countries, IMF, Conference on Economic Policy and Equity. Washington, D., C.*

Jäntti, M. (1999): *Eriarvoisuus Suomessa ja muissa teollisuusmaissa. Talous ja yhteiskunta*

Kanbur, R. ja Lustig, N. (1999): *Why is Inequality back on the Agenda, mimeo, World Bank, Washington, D.C.*

Krugman, P. (1994): *Past and Prospective Causes of High Unemployment, Reducing Unemployment: Current Issues and Policy*

Options. Federal Reserve Bank of Kansas City.

Kuznets, S. (1955): Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, vol. 45.

Riihelä, M., R. Sullström ja M. Tuomala (2000): *What lies behind the Unprecedented Increase in Income Inequality in Finland during the 1990's?* julkaisematon käsikirjoitus.

Sen, A. (1992): *Inequality Reexamined*. Clarendon Press, Oxford

Sullström, R ja M. Riihelä, (1996): *Väilliset verot osana Suomen verojärjestelmää: analyysi verojen vaikutuksesta kotitalouksien tulonjakamaan 1966-1990*. VATT Keskustelunaloitteita 120, Helsinki

Suoniemi, I. (1999): *Tulonjaon kehitys Suomessa ja siihen vaikuttavista tekijöistä 1971-1996*. Palkansaajien tutkimuslaitos, Tutkimuksia 76. Helsinki.

Suoniemi, I. (1999): Tulonjaon kehityksestä 1990-luvulla, *Talous ja yhteiskunta*.

Tanninen, H. (2000): *Studies in Redistribution and Economic Performance*. Acta Wasaensia No.76, 2000.

Tuomala, M. (1997): *Julkistalous*, Gaudeamus.

Kirjoittaja on kansantaloustieteen professori Tampereen yliopistossa.